

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

STEINBECK, JOHN

Cartierul Tortilla / John Steinbeck; trad.: Veronica
Focșeneanu; pref., tab. cronologic: Octavian Roske. - București:
RAO International Publishing Company, 2006

ISBN (10) 973-103-069-7; ISBN (13) 978-973-103-069-2

I. Focșeneanu, Veronica (trad.)

II. Roske, Octavian (pref.; tab. cronologic)

821.111(73)-31=135.1

RAO International Publishing Company
Grupul Editorial RAO
Str. Turda nr. 117-119, București, ROMÂNIA
www.raobooks.com
www.rao.ro

JOHN STEINBECK

Tortilla Flat

Copyright © John Steinbeck, 1935

Copyright reinnoit John Steinbeck, 1963

Introducere copyright © Thomas Fensch, 1997

Toate drepturile rezervate

© RAO International Publishing Company, 2004
pentru versiunea în limba română

2006

ISBN (10) 973-103-069-7
ISBN (13) 978-973-103-069-2

CARTIERUL TORTILLA SAU DESPRE ANTIMODELE ȘI DESRE LITERATURA DE SUCCES

Nici o altă carte semnată de John Steinbeck nu fost respinsă cu atîta consecvență înainte de fi publicată. Pe rînd, unsprezece editori au răspuns negativ ofertei autorului, invocînd diferite motive. Deși admitea că nu este rău scrisă, că personajele sînt iscusit croite, iar cadrul, excelent, Robert Ballou nu găsea în *Cartierul Tortilla* modul de viață pe care ar trebui să-l înfățișeze un roman. La rîndul său, Louis Kronenberger, în numele Editurii Alfred A. Knopf, se îndoia că vreun editor de carte își va asuma responsabilitatea să publice manuscrisul într-o perioadă dominată de șomaj și de instabilitate economică.

În cele din urmă, Editura Covici-Friede, cu sediul în New York, își va lua acest risc, publicînd romanul în 1935. Succesul a fost aproape instantaneu, volumul fiind reeditat de opt ori în mai puțin de doi ani, iar studiourile Paramount plătindu-i lui Steinbeck 4 000 de dolari pentru o ecranizare ce va fi difuzată în 1942, în regia lui Victor Fleming, cu Spencer Tracy în rolul principal. Dacă vînzările de carte și încasarea drepturilor pentru ecranizare confirmau cota popularității, verdictele criticii îl situau pe Steinbeck pe meridianele literaturii universale. În opinia lui Joseph Warren Beach, romanul ar constitui un „amestec ingenios de Don Quijote, Gil Blas, Anatole France și Charles Lamb, aducînd aminte și de tonul simplu, eroic din

Moartea regelui Arthur de Malory“. Alți critici au găsit analogii între personajele din *Cartierul Tortilla* și Tartarin, eroul lui Alphonse Daudet, sau au comparat tonul lejer al narațiunii cu *Documentele postume ale clubului Pickwick* de Charles Dickens. Chiar prin limitările impuse de convenția basmului, crede Edmund Wilson, romanul lui Steinbeck ar reprezenta una dintre cele mai izbutite realizări literare ale acestuia.

Cu atât mai surprinzător ne apare astăzi succesul acestui roman cu cât, la vremea respectivă, el contrazicea toate prezumțiile de ordin social, etnic, moral și literar. Mai întâi, Steinbeck se întorcea încă o dată la maniera evazionistă în care scrisese, în 1931, *Pășunile Raiului*, acel loc mirific unde Junius Maltby vorbea fascinat despre mercenarii Cartaginei sau despre bătălia de la Termopile, uitînd de îndatoririle gospodăriei și de grijile zilei. Nici una dintre traumele Marii Crize nu își face loc printre personajele acelei văi înverzite și mănoase, pentru care șomajul, locuințele ipotocate și pierdute, cozile la cazanul cu supă populară sînt tot atât de îndepărtate ca imaginea lui Hengest și cea a lui Horsa, primii coloniști ai Britaniei. Întocmai ca în *Pășunile Raiului*, Monterey pare să fie un loc unde nu se întîmplă nimic: „Aproape zilnic, dimineața, soarele bate în ferestre pe latura vestică a străzilor, iar după-amiaza, pe partea lor estică. În fiecare zi, autobuzul roșu hurducăie. Între Monterey și Pacific Grove, dus-întors. În fiecare zi, fabricile de conserve încarcă aerul cu izurile de la resturile de pește. În fiecare după-amiază, vîntul suflă dinspre golf și clatină pinii de pe colină. Pescarii stau pe stînci cu undițele în mînă, avînd pe chipuri întipărită o stoică răbdare“.

În acest peisaj idilic, personajele din *Cartierul Tortilla*, Danny și tovarășii săi de petreceri, sînt feriți de constrîngerile Marii Crize. Locuiesc într-o casă pentru care nu plătesc nici un fel de chirie, găsesc de mîncare cu ușurință în cele mai neașteptate locuri și nu așteaptă pe la ușile companiilor, căutînd o slujbă. Pentru ei, ziua începe invariabil după ce soarele s-a înălțat cu mult deasupra pinilor ce le străjuiesc casa. Abia atunci se dădeau jos din pat, alene, toropiți încă de oboseală, pentru a-și continua odihna pe verandă, unde își întindeau picioarele la soare, ascultînd strigătele vînzătorilor de pește sau pâlăvrăgînd

despre ce se mai petrecea prin vecini. Sub privirile lor se contura golful albăstrui, unde vasele petroliere se mișcau alene pe apă... „Da, își spuneau ei cu seninătate, la ce bun să te grăbești cînd «dimineața însorită e un prilej de bucurii tihnite», iar «gîndurile sînt încete, profunde și aurii.»“

Dar cine sînt aceste personaje pentru care timpul nu are nici o valoare? Din punct de vedere etnic, ele reprezintă o mixtură de sînge spaniol, indian, mexican și caucazian. Își spun *paisanos* și ar constitui pentru California ceea ce reprezintă vechii britani pentru Țara Galilor. Locuiesc aici cam de două sute de ani. Sînt ușor de recunoscut după culoarea măslinie a tenului, dar și după limbă, fiindcă vorbesc engleza cu accent și cu ingrediente lexicale spaniole. Dacă ar fi să desenăm o scară a prosperității economice, *paisanos* se află sub toate celelalte grupuri etnice sau sociale. Atunci cînd muncesc, ceea ce se întîmplă foarte rar, au cele mai necalificate slujbe. Nu fac comerț sau, așa cum spune Steinbeck, se țin departe de „sistemul complicat al afacerilor în stil american“ și tocmai de aceea nu au nimic „care să poată fi furat, exploatat sau ipotecat“. *Paisanos* locuiesc în case de lemn, lîngă grădini invadate de buruieni și sub ramurile copacilor care le coboară pînă deasupra verandelor. Cartierul se numește „Cartierul Tortilla“ și este situat puțin mai sus de orașul Monterey, acolo unde încep pădurile de pini.

Pentru cititorii lui Steinbeck, locul este de bună seamă familiar. În afară de *Cartierul Tortilla*, Steinbeck l-a mai evocat în *Cannery Row* (1945), *Joia Dulce* (1954), precum și în povestirile din *Valea cea lungă* (1938). Orașul Monterey, prima capitală a statului California, împreună cu golful care îi poartă numele, reprezintă un spațiu de excepție. Impresionante sînt nu numai rădăcinile sale istorice legate de extensia imperiului spaniol pe continentul nord-american și de începuturile republicii mexicane în secolul al XIX-lea, dar și amprenta distinctă a localității marcate atât de tradiția vieții de frontieră cît și de profilul coabitării multietnice. După ce drumul traversează munții Santa Lucia, într-un peisaj superb, călătorului i se înfățișează înaintea ochilor o enclavă exotică în care poate întîlni atât țărani mexicani, cît și

pescari italieni, negustori chinezi sau muncitori portughezi, dar și artiști celebri sau figuri cunoscute ale boemei americane, venite aici din cele mai diverse regiuni ale țării.

Steinbeck a preferat să scrie despre această așezare californiană din cel puțin două motive. Mai întâi, autorul cunoștea bine zona, drumul de la Salinas, locul său de baștină, pînă la Monterey fiind numai douăzeci și patru de kilometri. De asemenea, casa unde și-a petrecut primii ani de căsătorie cu Carol Henning, între 1930 și 1933, era situată în Pacific Grove, în zona golfului Monterey. Pe de altă parte, locurile de care îl legau amintirile tinereții fascinau prin diversitatea tipologiei umane și prin bogăția vieții marine, Steinbeck aplecîndu-se asupra acestui subiect în 1939, cînd, împreună cu biologul Ed Ricketts, a întreprins o expediție în apele Golfului Californiei, adunînd, conservînd și studiind nevertebrate marine din zona litoralului. Rodul literar al acestei cercetări îl va constitui *Jurnalul de la Marea Cortez* (1951), în aparență o carte de călătorii, în care putem regăsi, dincolo de lumea pestriță din Monterey, frecvent invocată în scrierile lui Steinbeck, descrieri minuțioase de animale marine, scurte meditații cu tentă filozofică, observații științifice pe marginea vieții nevertebratelor, conversații molcome la bordul vasului *Western Flyer*, tabloul pitoresc al satelor mexicane de coastă, cu anecdotele și legendele lor. Pe un alt plan, la fel de important, *Jurnalul* articulează teoria organicistă a vieții, care, împreună cu principiul nonteleologic, explică într-o mare măsură seducția primitivismului și autoritatea dimensiunii biologice în proza lui Steinbeck. Observațiile științifice, redactate de Steinbeck cu aceeași grijă cu care sînt descrise așezările și oamenii din zona Golfului Californiei, conduc la o teorie care include, în afară de speciile marine, întreaga biosferă: „Speciile sînt doar virgule într-o propoziție... Fiecare specie este în același timp vîrf și baza piramidei... Din acest motiv, nu numai ceea ce credem, dar și ceea ce simțim despre specii devine tot mai vag. Una se încrucișează cu alta, în anumite grupuri ecologice se amestecă altele pînă într-atît, încît ceea ce știm despre viață trece în zona pe care o considerăm non-viață: scoici și stîncă, stîncă și

pămînt, pămînt și copaci, copaci și ploaie. Părțile își găsesc locul în întreg și devin inseparabile“.

Dacă tema romanului *Cartierul Tortilla* recurge la motive evazioniste, ignorînd astfel tragediile anilor 1930, iar personajele au o origine etnică eterogenă, din punct de vedere moral, narațiunea contrazice toate normele tradiției puritane și zelul prohibiționist al guvernărilor republicane după Primul Război Mondial. Nu există interdicție pe care grupul de *paisanos* care populează *Cartierul Tortilla* să n-o încalce, cu o lejeritate epicureică. Singura morală a acestui comportament este că totul este permis. Danny, liderul grupului de *paisanos* care animă romanul, deschide seria aparițiilor printr-o beție de pomină. La întoarcerea din armată, copleșit de bucuria veștii că a devenit proprietarul unei case, Danny bea pe nerăsuflăte un galon de vin, ceea ce ar reprezenta aproape patru litri după unitățile noastre de măsură, după care face prăpăd într-o sală de biliard și se ia la hartă cu pescarii italieni, împroșcîndu-i cu un șuvoi de înjurături coborîte parcă din universul argotic rabelaisian. Pe drum, clătîndu-se pe picioarele sale „crăcănate și nesigure“, Danny mai sparge și cîteva vitrine, ajungînd, în cele din urmă, în închisoarea din Monterey. Dacă n-ar fi fost proaspăt lăsat la vatră, s-ar fi ales cu șase luni de pușcărie. A primit doar treizeci de zile. În finalul cărții, după două zile de petreceri sau ceea ce s-ar putea numi, în opinia lui Maxwell Geismar, o veritabilă „orgie de plăceri păgîne“, Danny se întoarce la aceleași metehne, ajungînd să alerge prin casă cu un picior al mesei de pin, răcînd înspămîntător: „Care iese la bătaie...? Nu vrea nimeni să se bată cu mine?“

Nici locotenenții lui Danny nu excelează prin moralitate și temperanță. Prieten și fost camarad de armată cu Danny, Pilon nu are altă preocupare decît aceea de a găsi colocatari care să plătească în locul său chiria. Primul întîlnit este Pablo Sanchez, care tocmai se odihnea într-un șanț la marginea drumului, visînd la o țigară și la un strop de vin. De obicei, Pablo dormea prin șanțuri sau, cînd era mai cald, pe nisipul plajei, pe sub debarcader, pînă îi intrau crabii în pantofi. Cînd era prins furînd cîte o gîscă, autoritățile îl trimiteau la închisoare, dar, fiindcă

mînca porția a trei oameni, era eliberat imediat, pe cuvînt de onoare. Tot într-un șanț și cu o sticlă în mînă este descoperit și cel care va deveni al treilea locatar al casei lui Danny. De la Jesus Maria Corcoran vor aștepta Pilon și Pablo 15 dolari pe lună, pentru a scăpa de datoria pe care o aveau față de stăpînul casei. În schimb, de la Big Joe Portughezu' nu aveau de așteptat prea mult, fiindcă acesta își făcuse lungi stagii prin închisoarea din Monterey. Big Joe ar fi fost un băiat bun, credea Pilon, dacă ar fi renunțat la beții și la încăierări, și dacă ar fi dat mai rar pe la „fetele alea de la casa Doamnei Williams“. În plus, Joe Portughezu' mai avea un nărav, furînd cam tot ce se putea transforma, la prăvălia lui Torelli, în cantități mai mari sau mai mici de vin. Din cei doi ani de armată petrecuse optsprezece luni în detenție, dar amintirile de pușcărie aveau farmecul lor, fiindcă acolo Joe Portughezu' dormise pe săturate pe un pat de piele și avusese prilejul să-și revadă toți prietenii.

O figură aparte printre locatarii casei lui Danny este Piratul. Ușor de remarcat datorită bărbii sale uriașe, negre și stufoase, cu umeri lați, ce puneau în evidență capul său mic, Piratul este un fel de Lennie vindecat de accese violente, dar păstrînd aceeași masivitate nătîngă. Nu se poate despărți de haita de cîini și, fie că doarme într-un coteț de găini părăsit sau în casa lui Danny, într-un colț marcat cu cretă, Piratul simte nevoia să-și îngroape degetele în blana animalelor, asemenea personajului din *Șoareci și oameni*. Piratul se deosebește de ceilalți prieteni ai lui Danny, și prin faptul că e singurul din grup care muncește. Zilnic, însoțit de alaiul său de cîini, Piratul vinde vreascuri pe străzile orașului, visînd să cumpere, cu banii adunați, o lumînare de aur pentru Sfîntul Francesco. Suflet generos, Piratul se întoarce de fiecare dată în casa lui Danny cu pește proaspăt, bucăți de plăcintă, carne și coltuțe de pîine recuperate de prin restaurantele din Monterey. Alături de Pirat și de cei cinci cîini ai săi, prietenii lui Danny nu vor suferi niciodată de foame.

Deși sînt departe de a oferi un model de respectabilitate, eroii lui Steinbeck surprind printr-un sentiment de solidaritate, pe care autorul îl aseamănă cu spiritul comuniunii cavalerilor Mesei

Rotunde. Critica a încercat să găsească nu numai motivațiile acestei analogii, dar și corespondențele literare care îi conferă suport ideatic. În opinia lui Jay Parini, autorul volumului *John Steinbeck: O Biografie* (1995), Steinbeck ar fi fost captivat de legendele arthuriene încă de pe vremea cînd asculta povești spuse de sora mamei sale, prin vara lui 1912. Acestora li s-ar fi adăugat lecturi din Robert Louis Stevenson, Dumas, Scott, John Bunyan, din piesele lui Shakespeare, din *Paradisul pierdut*, scris de Milton, și din Biblie. Atît de fascinat a fost Steinbeck în copilărie de legendele arthuriene, încît scrierea unei versiuni modernizate a ciclului lui Malory a devenit un obiectiv artistic urmărit cu înverșunare. Dorind să recreeze mediul lingvistic, amprenta stilistică și mentalitatea epocii în care a scris Malory, Steinbeck a făcut intense cercetări de bibliotecă și, în cele din urmă, a închiriat o colibă în Somerset, aproape de locul unde se bănuia că ar fi existat Camelot, reședința regelui Arthur. Pe cînd lucra la această cronică actualizată, Steinbeck visa să realizeze, la mijlocul anilor 1950, „cea mai bună operă pe care a scris-o vreodată și cea mai convingătoare“. Nu a reușit să ducă la capăt acest proiect, manuscrisul, oprit în 1960 la pagina 293, nefinisat, necorectat și reprezentînd probabil o zecime din ceea ce își propusese să scrie, fiind publicat postum, în 1976, sub titlul *Faptele regelui Arthur și ale nobililor săi cavaleri*. Cartea conține nu numai o parte a versiunii modernizate a legendelor arthuriene, dar și corespondența dintre Steinbeck și agenții săi literari Horton și Elizabeth Otis, o sursă neprețuită pentru înțelegerea atașamentului lui Steinbeck față de ciclul malorian. O posibilă explicație a acestei fascinații ne oferă Warren French: preluînd de la Malory pasiunea pentru povestire, Steinbeck ar fi cultivat o formă de recuperare a unei lumi trecute, o lume premodernă, bazată pe refuzul abstracțiunii conceptelor și al rigurilor civilizației.

Din această perspectivă, *Cartierul Tortilla* nu ar reprezenta decît o aplicație a unui model literar, pe o schemă picarescă, în tonalități locale și cu o distribuție plină de culoare. Încă din 1934, Steinbeck și-a mărturisit, într-o scrisoare trimisă agentului său literar Mavis McIntosh, intenția de a utiliza motivul Mesei Rotunde.